

NAČELO KORELACIJE U ŠKOLSKOM VJERONAUKU

Analiza njegove službene provedbe u Njemačkoj
od "Zielfelderplana" 1973. do Temelnog plana 1984.*

ANA THEA FILIPOVIĆ
Primorska 20, 41000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 28. 3. '95.
UDK 238:37](410)
37:238](410)

Sažetak

Svrha je ovog članka bila predstaviti čitateljskoj publici "Kateheze" vjeronaučni didaktički model korelacije, koji se zasniva na istoimenom načelu. To se učinilo kroz analizu dokumenta "Vjeronauk u školi" Zajedničke sinode njemačkih biskupija, čiji je koncept vjeronauka postao temeljem didaktike korelacije te kroz analizu triju okvirnih vjeronaučnih planova za cijelo njemačko područje, koji su nastojali ostvariti to načelo na razini nastavnih planova i programa. Načelo korelacije između kršćanskih vjerskih sadržaja i sadržaja učeničkih iskustava i situacija u školskom vjeronauku naišlo je - zasigurno i radi njegova usvajanja i promicanja na službenoj razini - na širok prijem ne samo u Njemačkoj, zemlji s najjačom religijskopedagoškom tradicijom, nego i izvan njenih granica. Naše je istraživanje, međutim, željelo iznijeti i neke problematične vidove vezane uz provedbu načela korelacije, zbog kojih je cijeli ovaj model nakon dva desetljeća postojanja zapao u krizu. Kritične točke ujedno pomažu uvidjeti na koja pitanja treba svratiti osobitu pozornost i u kojem pravcu treba tražiti rješenja za suvremeni školski vjeronauk.

Uvod

U nejasnoćama koje se pojavljuju u našoj nastavnoj praksi glede odrednica, ciljeva i sadržaja (katoličkog) vjeronauka kao školskog predmeta i u zbrci koja nastaje sukobljavanjem različitih vizija tog predmeta, nije na odmet upoznati koncepciju koja je pokušala utrti neki srednji put između jednostrane usredotočenosti vjeronauka na doktrinarne sadržaje ili na probleme učenika. Riječ je o takozvanoj *didaktici korelacije*, koja se od početka sedamdesetih godina uvriježila u njemačkoj religijskoj pedagogiji¹, a koja je dobila i službenu potvrdu u nastavnim planovima iz 1973., 1977. i 1984., što su izrađeni po nalogu Njemačke biskupske konferencije. Oni su zamišljeni kao okvirni vjeronaučni planovi za cijelo njemačko područje, a svaka ih je pokrajina mogla prilagođivati svojim specifičnim okolnostima.

U ovom bismo članku željeli prikazati

kako je došlo do primjene načela korelacije u spomenutim planovima, kako se ono nas-

* Ovaj članak zbog pomanjkanja prostora donosimo u dva nastavka. *Uredništvo.*

¹ Didaktika korelacije je u dva desetljeća, okvirno uzevši između 1970. i 1990., naišla na širok konsenzus katoličkih religijskih pedagoga u Njemačkoj, a vjeroučitelji su u konkretnoj praksi u njoj vidjeli model kojemu se trebalo što više približiti. O tom usp. H. A. ZWERGEL, *Aufgaben der Religionspädagogik aus der Sicht der Wissenschaft und Praxis*, u "Katechetische Blätter" 103 (1978) 8, str. 641-645; G. LANGE, *Zwischenbilanz zum Korrelationsprinzip*, u "Katechetische Blätter" 105 (1980) 2, str. 151-155; M. RASKE, *Glaubenserfahrung - Gesellschaftskritik - Schöpferische Aneignung. Drei Fragen zur Didaktik der Korrelation*, u "Katechetische Blätter" 106 (1981) 5, str. 346-350; W. NASTAINCZYK, *Der Synodenbeschluss zum Religionsunterricht - Geschichte und Zukunft*, u: SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (izd.), *Religionsunterricht 20 Jahre nach dem Synodenbeschluss. Dokumentation des Symposiums vom 23. bis 25. März 1993 in Bergisch Gladbach/Bensberg, Bonn*, s. a., str. 13-28.

tojalo didaktički provesti i koje su se teškoće u svezi s time pojavljivale. Budući da se i navedeni planovi i didaktika korelacije uopće pozivaju na vjeronaučni koncept Zaključka "Vjeronauk u školi" Zajedničke sinode njemačkih biskupija iz 1974., ovaj ćemo prikaz započeti raščlambom toga temeljnog dokumenta o školskom vjeronauku s gledišta na korelacije. Na osnovi naše analize moći će se uočiti i neki razlozi zbog kojih je spomenuti religijskopedagoški model zapao u krizu i zbog kojih se početkom devedesetih godina već govori o oproštaju od didaktike korelacije², koja je jedan od znakovitijih suvremenih vjeronaučnih koncepata.

O okolnostima koje su utjecale na stvaranje modela korelacije

Pojam *korelacija*³ ušao je u religijsku pedagogiju i didaktiku početkom sedamdesetih godina te postao jednim od tehničkih termina ove discipline⁴. Pod tim se nazivom tretira pitanje međusobnog odnosa, međusobnog uvažavanja, uzajamnog povezivanja i osvjetljivanja učeničkih iskustava i današnjih životnih situacija s jedne strane te predajom baštinjene vjere s druge strane. Mnogi su i raznorodni čimbenici koji su ovu problematiku krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina doveli u žarište religijskopedagoških rasprava. Spomenut ćemo tek neke od njih.

Doba prijelaza iz šestog u sedmo desetljeće obilježeno je golemim društvenopolitičkim, ekonomskim, kulturnim i crkveno-teološkim promjenama, koje su dovele u krizu i dotadašnju koncepciju vjeronauka, usredotočenu isključivo na sadržaje kršćanske tradicije. Na *društveno-političkom* planu to je bilo vrijeme bojažljivog otvaranja i uzajamne infiltracije dvaju suprotstavljenih ideoloških blokova. Na Zapadu su se budila neomarksistička strujanja i socijalni pokreti, a Istok su uznemirivali zahtjevi za građanskim pravima i kritika sistema. Nova društvena svijest eksplozivno se izrazila u studentskim nemirima 1967/68. Oni su iznijeli na vidjelo društvene napetosti i raslojavanja. Do izražaja su došli i problemi vezani uz tržišnu ekonomiju i tehnologiju, a

posljedica svega toga bile su duboke kulturne promjene. Emancipirani i autonomni pogledi stupili su na mjesto predajom baštinjenih uzoraka mišljenja i ponašanja.⁵ Antropološke i socijalne teme, koje su se u kontekstu ovih strujanja nalazile u središtu zanimanja, postale su i sastavnim dijelom školskog vjeronauka.

Na *crkvenom* planu ovo je bilo vrijeme unutarcrkvenih gibanja nakon Drugoga vatikanskog sabora. Kerigmatska predodžba "Crkve za svijet" ustupila je mjesto koncilskom shvaćanju "Crkve u svijetu". Ta se promjena odrazila na religijsku pedagogiju i na vjeronauk. Ovaj se predmet nije više smatrao mjestom naviještanja Crkve svijetu, nego mjestom gdje se obrađuju problemi vremena, svijeta i učenika u svjetlu Evanđelja. On je postao mjestom služenja Crkve u svijetu.⁶

To je bilo razdoblje antropološkog zaokreta u *teologiji*⁷ i vrijeme političke teo-

² Usp. primjerice G. REILLY, *Süß, aber bitter. Ist die Korrelationsdidaktik noch praxisfähig?*, u: G. HILGER - G. REILLY (ur.), *Religionsunterricht im Abseits? Das Spannungsfeld Jugend - Schule - Religion*, München 1993, str. 16-27; R. ENGLERT, *Die Korrelationsdidaktik am Ausgang ihrer Epoche. Plädoyer für einen ehrenhaften Abgang*, u: G. HILGER - G. REILLY (ur.), nav. dj., str. 97-110.

³ Lat. *co-relatio* = međusobni odnos, suodnos, uzajamna zavisnost, povezanost suodnosnih pojmo-va.

⁴ Pojam već nalazimo kao odrednicu u novijim stručnim (religijskopedagoškim) leksikonima i kompendijima. Usp. primjerice F. WENDEL NIEHL, *Korrelation*, u: G. BITTER - G. MILLER (ur.), *Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe. Bd. II*, München 1986, str. 750-754; J. WERBICK, *Korelacija (načelo)*, u: M. PRANJIĆ (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Zagreb 1991, str. 380-383.

⁵ Usp. W. NASTAINCZYK, *Der Synodenbeschluß...*, str. 14-17.

⁶ Usp. W. BARTHOLOMÄUS, *Der bisherige Zielfelderplan für die Sekundarstufe I. Seine Bedeutung und Leistung für die religionsdidaktische Entwicklung*, u "Katechetische Blätter" 109 (1984) 5, str. 377-383; ondje str. 380-381.

⁷ Antropološki misaoni pravac se u katoličkoj teologiji na njemačkom govornom području veže uz ime K. Rahnera. Njegova transcendentalna teologija ne polazi od Boga, već od čovjeka i od njegove sposobnosti da primi Božju samoobjavu koja se dogodila u povijesti. Antropološki usmjerenja teologija govori o čovjekovoj temeljnoj

logije⁸. U sekulariziranom svijetu koji sâm planira svoju budućnost, teologija se osjećala izazvanom da iznese na svjetlo kako antropološku dimenziju vjere, tako i njenu društvenokritičku svijest. Ona se trudila razmišljati o mogućnosti jednoga razumnog društva i uspjelog života u njemu iz perspektive kršćanske nade.⁹ Ova je teologija utjecala na religijskopedagoška razmišljanja toga vremena.

Razdoblje o kojemu govorimo jest vrijeme emancipacijske *pedagogije*. Ona se nadovezuje na razmišljanja Frankfurtske škole, a glavni cilj pedagoške teorije i prakse vidi u zahtjevu za emancipacijom.¹⁰ To je, nadalje, vrijeme *didaktike* orijentirane na budućnost. Ova je didaktička struja osnovnim zadatkom obrazovanja smatrala stjecanje sposobnosti za sučeljavanje s tehničkim i praktičnim zadaćama u budućnosti, odnosno osposobljavanje učenika za snalaženje u svijetu i za razumno ovladavanje životom. Ona je izazvala pravi reformski pokret u ustrojstvu obrazovanja u Njemačkoj.¹¹ Unutar toga didaktičkog pravca nalazi se i kurikularna teorija, koja je imala zamjetni utjecaj osobito na povijest nastanka prvih dvaju dokumenata, što ih ovdje predstavljamo.

ZAKLJUČAK "VJERONAUKE U ŠKOLI" ZAJEDNIČKE SINODE NJEMAČKIH BISKUPIJA¹²

Zaključak je nastao u vrijeme krize legitimiteta vjeronauka u javnoj školi pluralističkog društva i svjetonazorski pluralne države i ta je situacija bitno obilježila dokument.¹³ U promijenjenoj društveno-kulturnoj i političko-obrazovnoj klimi trebalo je, naime, dati dokaz nužnosti svakog predmeta, pa tako i vjeronauka unutar odgojnog procesa. Dokument odgovara na taj izazov i potrebu pedagoškog utemeljenja vjeronauka kao školskog predmeta. On se ozbiljno sučeljava sa gore opisanim općedruštvenim i kulturnim promjenama te sa stvarnim stanjem u školama.¹⁴ To je vjerojatno prvi crkveni dokument koji izričito polazi od ciljeva i zadaća javne škole. Sigurno je, međutim, i to da je jedan takav dokument mogao nastati samo kao plod brojnih

prethodnih teorijskih i praktičnih radova i

upućenosti na Transcendentno i pokazuje da Bog u povijesnoj objavi ne objavljuje neke tajne, već da priopćuje samo svoje otajstvo, koje čovjeku razotkriva otajstvenost njegova vlastitog bića. (Usp. G. BAUDLER, *Die anthropologische Wende der Theologie und ihre Bedeutung für den gegenwärtigen Religionsunterricht*, u "Diakonia" 4 (1973) 2, str. 87-98; ondje str. 87-88; J. WERBICK, *Anthropologisch gewendete Theologie*, u: *RU. Der Religionsunterricht in der Schule. Arbeitshilfe zum Synodenbeschluß*, München, 1979, str. 70-73; ondje str. 70-71). Iz toga odnosa korepondencije između ljudske situacije i božanske objave evangelički teolog P. Tillich razvija svoju *teološku metodu korelacije*. Ona treba jamčiti da teologija ne postane suho izlaganje objektivnih istina, već pravi "egzistencijalni pothvat". Metoda se, stoga, zasniva na shemi pitanje-odgovor. Teologija mora izlagati objavljenu istinu u njenu izvornom egzistencijalnom značenju, tako naime da dođe do izražaja kako je ta istina najprimjereniji odgovor na pitanje koje je čovjeku zadano samom njegovom egzistencijom. Transcendentna teologija i metoda korelacije vide ispravnost teoloških postavki uvijek u najužoj povezanosti s njihovom znakovitošću i važnošću u odnosu na životno iskustvo naslovnika (usp. J. WERBICK, *nav. čl.*, str. 71-72).

⁸ Usp. J. B. METZ, *Zur Theologie der Welt*, Mainz und München 1968; H. PEUKERT, *Diskussion zur "politischen Theologie"*, Mainz und München 1968.

⁹ Usp. J. MOLTMANN, *Theologie der Hoffnung*, München 1964.

¹⁰ Usp. E. KÖNIG, *Hauptrichtungen und Tendenzen der gegenwärtigen Pädagogik*, u "Katechetische Blätter" 103 (1978) 12, str. 950-954; ondje str. 952-953.

¹¹ Usp. W. BARTHOLOMÄUS, *Der bisherige Zielfelderplan...*, str. 381.

¹² Usp. GEMEINSAME SYNODE DER BISTÜMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND, *Beschluß: Der Religionsunterricht in der Schule*, u: ISTA, *Beschlüsse der Vollversammlung. Offizielle Gesamtausgabe I*, Freiburg 1976, str. 123-152. Dalje: *Beschluß*. Sinoda se održavala u Würzburgu od 1971. (3. - 5. siječnja = prva i konstituirajuća plenarna skupština) do 1975. (18. - 23. studenog = osma i posljednja plenarna skupština). Zaključak o školskom vjeronauku izglasan je na 6. plenarnoj skupštini 20. - 24. studenog 1974. sa 223 glasa "za", 8 "protiv" i 9 "suzdržanih". (Usp. M. PLATE, *Das deutsche Konzil. Die Würzburger Synode. Bericht und Deutung*, Freiburg-Basel-Wien 1975, str. 20-44).

¹³ Usp. opis situacije, kojemu je posvećen prvi dio *Zaključka*.

¹⁴ Opširnije o razlozima, zbog kojih se sinoda pozabavila temom školskog vjeronauka te o povijesti *Zaključka* usp. L. VOLZ, *Der Religionsunterricht in der Schule. Einleitung*, u: GEMEINSAME SYNODE DER BISTÜMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND,

prinosa mnogih vjeroučitelja i religijskih pedagoga.¹⁵

Argument konvergencije ili korelacije - okosnica Zaključka

Središte sinodalnog Zaključka i glavna značajka nove koncepcije vjeronauka koja se njime zacrtava jest takozvani argument konvergencije ili korelacije.¹⁶ Riječ je o *konvergenciji pedagoških i teoloških motiva u legitimiranju vjeronauka*.¹⁷ Zaključak navodi tri glavna razloga koji opravdavaju vjeronauk kao predmet u javnoj školi. To su *antropološki, povijesno-kulturni i društveno-kritički*. On ih razrađuje ponajprije s pedagoškog, a zatim s teološkog gledišta.

U *pedagoškoj se argumentaciji* polazi od činjenice da je "religija" shvaćena u širem značenju (kao tumačenje svijeta ili raspoznavanje smisla kroz odnos prema transcendenciji) jedna od bitnih čovjekovih odrednica. U učenikovu životu pitanja smisla, pratemelja ili odnosa prema transcendenciji bûde određeni događaji, ali i susret s postojećim religioznim zajednicama, koje posreduju i interpretiraju religiozna iskustva. U njemačkom kulturnom krugu to je u prvom redu kršćanstvo.

Ukoliko škola želi promicati cjelovitu učenikovu osobnost i omogućiti njegovo svestrano sazrijevanje, ona ne smije isključiti religioznu dimenziju iskustava učenikova osobnog i društvenog života, u kojima izranjaju na površinu pitanja krajnjeg smisla. Škola je pozvana osposobiti učenika da ovlada cijelim svojim životom, a upravo će mu vjeronauk pomoći da daje vlastite odgovore i da izbjegne nezrele odluke na području religiozne dimenzije ljudske egzistencije. Ovaj predmet, međutim, treba sučeliti učenika ne samo s ljudskim pitanjima i potrebama na koje religija daje odgovore, nego i sa samim religioznim "odgovorima", koji dovode u pitanje vlastiti život, društvo i svijet.¹⁸

Drugi kriterij preispitivanja zadataka vjeronauka dolazi od strane *teologije* kao njegove prve odnosne znanosti. Od nje dokument zahtijeva da ima u vidu ciljeve škole i potrebe učenika. Teologija vjeronauka mora biti otvorena i osjetljiva za čovje-

ka: ono što ona ima reći, mora pogađati temeljnu čovjekovu situaciju. Stoga je sinodalni tekst potiče na dijalog i na sučeljavanje ne samo s filozofijom, odgojnim i religijskim znanostima, već i s humanističkim i prirodnim znanostima te s njihovim iznašašćima i mentalitetom koji one oblikuju. No ovdje nije riječ o antropološkom skraćivanju teologije, nego o teološkom razumijevanju temeljnih ljudskih fenomena. Zaključak se opredjeljuje za konfesionalni vjeronauk i zato smatra da ovaj predmet probleme čovjeka i svijeta uvijek ima tumačiti u otvorenosti za svjedočanstvo Pisma i vjeru Crkve.¹⁹

Vjeronauk što ga zacrtava sinodalni dokument leži, dakle, "u sjecištu pedagoških i teoloških utemeljenja, naloga javne škole i naloga Crkve. Za pedagogiju koja nije pozitivistički sužena ili ideološki fiksirana" te "za teologiju koja je otvorena prema svijetu, upućena prema društvu i orijentirana prema čovjeku" ovakva bi konvergencija motiva morala biti moguća, tvrdi se u dokumentu.²⁰

Ciljevi školskog vjeronauka prema sinodalnom Zaključku

Nakon što je prikazao pedagoški i teološki vid argumentacije legitimiteta vjeronauka, sinodalni Zaključak donosi globalni spektar ciljeva, iz kojega postaje razvidno da pedagoški zahtjevi i teološka načela trebaju biti u partnerskom odnosu te zajedno služiti dobru učenika. Taj spektar ciljeva dopušta različite naglaske u vjeronauku, tako da će jednom naglasak biti na interpretaciji života, a drugi put na tumačenju predaje. Ti se naglasci, međutim, ne smiju suprotstavljati, već u cjelini vjeronauka trebaju biti u

Beschlüsse der Vollversammlung..., str. 113-122; ondje str. 113-115.

¹⁵ O tome svjedoči i sâm dokument; usp. *Beschluß*, 1.3 i 3.2.

¹⁶ Usp. G. LANGE, *Der Religionsunterricht in der Schule*, u: D. EMEIS - R. SAUERMOST (ur.), *Synode - Ende oder Anfang*, Düsseldorf 1976, str. 93-107; ondje str. 94.

¹⁷ Usp. *Beschluß* 2.1.

¹⁸ Usp. *Beschluß* 2.3.

¹⁹ Usp. *Beschluß* 2.4.

²⁰ Usp. *Beschluß* 2.1.

ravnomjernom odnosu. Ono, pak, što objedinjuje pedagoške i teološke zahtjeve jest pomoć učeniku u nalaženju smisla i vlastitog identiteta, u razumijevanju i tumačenju svijeta, u religioznoj orijentaciji i odluci te u stjecanju kritičkih sposobnosti i preuzimanju vlastite odgovornosti. Vjeronauk, prema tome, ne služi prvenstveno sustavnom posredovanju građe i stjecanju znanja, već osposobljavanju učenika za zrelu i odgovornu odluku na području religije i tumačenja svijeta.²¹

Dokument računa s time da školski razred predstavlja panoramu učenika koji vjeruju, onih koji su skeptični ili u traženju te onih koji se smatraju nevjernicima.²² On ističe da vjeronauk nije promašio svoj cilj ni onda kada se učenik odluči protiv vjere, jer čin vjere se ne može "organizirati" ni najboljim nastavnim metodama.²³ Za Crkvu je školski vjeronauk mjesto gdje ona izvršava svoje nesebično služenje mladom naraštaju, neovisno o tome pripada li joj on ili ne. Stoga se vjeronauk ne promatra s misionarskog, nego s *diakonalnog* (služenjskog) aspekta.²⁴

Model konvergencije kao sinteza trećeg puta

Odlukom za model konvergencije würzburška je sinoda željela prevladati dvije ekstremne koncepcije vjeronauka, koje su se pojavljivale u (do)tadašnjim religijskopedagoškim publikacijama i diskusijama. Namjesto isključivog opredjeljenja za koncepciju koja bi se mogla opravdati ili samo crkveno-teološki ili pak čisto školskopedagoški, sinodalni se dokument odlučuje za približavanje motiva i dosljedno za model vjeronauka primjeren povijesnim i pravnim pretpostavkama glede ovog predmeta u javnim školama u Njemačkoj.²⁵ Ova će odluka postati temeljem svih daljnjih nastojanja i pokušaja da se uvažavanje učenikove situacije i teoloških sadržaja poveže kroz jedan zajednički cilj te da se ta dva korelata stave u dijaloški odnos.

Očigledno je da sinodalna odluka počiva na određenom konsenzusu, koji uključuje i mnoge kompromise.²⁶ Ova će srednja pozicija za koju se optiralo biti označena

kao sinteza trećeg puta, koja za daljnji razvoj problematike ujedno znači vožnju između Scile i Haribde.²⁷ Neki su kritičari i tumači dokumenta odmah uočili stanovite nedorečenosti i nejasnoće koje ga obilježuju i zbog kojih, i pored pretežno pozitivne ocjene i širokog prijema na koji je naišao, u nekim pitanjima ostaje ambivalentan.

Neriješen odnos između vjere i religije

Teološka argumentacija Zaključka odgovara, doduše, pedagoškim aspektima legitimacije predmeta, ali teološko razračunavanje s pedagoškim argumentima nije ozbiljno provedeno, upozorava J. Wohlmuth, što bitno otežava međusobno koreliranje dvaju polazišta. Odnos između pedagoških i teoloških argumenata u sinodalnom se tekstu nije mogao riješiti na zadovoljavajući način zbog toga što u teologiji i religijskoj pedagogiji prethodno nije

²¹ Usp. *Beschluß* 2.5.

²² Usp. *Beschluß* 2.5.1 i 2.8.6.

²³ Usp. *Beschluß* 2.4.4.

²⁴ Usp. *Beschluß* 2.6.1.

²⁵ Usp. L. VOLZ, *Der Religionsunterricht in der Schule...*, str. 116. S obzirom na pedagoško-teološku argumentaciju sinodalni se tekst zacijelo nadahnjivao idejom K. E. Nipkova, jednog od prvih religijskih pedagoga koji su zastupali istovremeno teološko i pedagoško opravdanje vjeronauka u javnoj školi. Usp. njegovo djelo *Grundfragen des Religionsunterrichts in der Gegenwart*, Heidelberg 1967, str. 27. O tome, pak, da se pri sastavljanju dokumenta crpilo na razmišljanjima ovog autora svjedoči i navođenje njegovih djela među literaturom sintetičke naravi, koja je služila kao pomoć kod argumentiranja i formuliranja teksta. Usp. G. LANGE, *Der Religionsunterricht in der Schule...*, str. 106.

²⁶ O tome svjedoče izvještaji o raspravama o predložku dokumenta te izmjenama i dopunama što ih je doživio za vrijeme sinodalne procedure. Usp. W. TRUTWIN, *Die Synodenvorlage zum Religionsunterricht*, u "Stimmen der Zeit" 98 (1973) 11, str. 750-759; ISTI, *Die Synodenvorlage über den Religionsunterricht. Ein Rückblick auf die Diskussion in der vierten Vollversammlung*, u "Katechetische Blätter" 99 (1974) 6, str. 370-378; L. VOLZ, *Notizen zur zweiten Lesung der Synodenvorlage "Der Religionsunterricht in der Schule"*, u "Katechetische Blätter" 100 (1975) 5, str. 281-286.

²⁷ Usp. J. WOHLMUTH, *Ein neues Konzept des Religionsunterrichts?*, u "Herder Korrespondenz" 29 (1975) 7, str. 461-467; ondje str. 463-464.

bio riješen temeljni teološki problem odnosa između religije i kršćanstva, nastavlja autor.²⁸ U prvom su se, naime, predlošku dokumenta središnji pojmovi religija i vjera upotrebljavali u širem značenju i gotovo istoiznačno, a pedagoška i teološka argumentacija su bile izmiješane. No već za vrijeme prvog čitanja teksta s teološke se strane čula žestoka kritika, koja se usprotivila takvu nepreciznom pojmu religije i svođenju vjere na antropološku datost. Ona je zahtijevala da specifičnost kršćanstva jasno dođe do izražaja i stoga je izrađeno zasebno poglavlje o teološkoj argumentaciji.²⁹

Takvo je rješenje, međutim, samo narušilo konvergenciju motiva, primjećuje G. Baudler, jer je ono što kršćanska vjera zahtijeva od odgoja mladog čovjeka kvalitativno više i drukčije nego što to može zahtijevati škola u svjetonazorski pluralnom društvu. Konvergencija motiva za koju se odlučio sinodalni koncept moguća je samo ako se namjesto strogo shvaćenog normativnog pojma vjere primijeni širi i fleksibilniji, antropološki pojam religije. Taj se fenomenološko-egzistencijalni pojam religije doduše nadovezuje na religijsku filozofiju P. Tillicha³⁰, ali on se (već i kod samog Tillicha) upotrebljava upravo zato da bi se predaja o Isusu Kristu mogla posredovati čovjekovu konkretnom povijesnom iskustvu.³¹

Otvaranje religiozne dimenzije života

G. Baudler pokušava predočiti ulogu kršćanske vjere u školskom vjeronauku u duhu cjeline vjeronaučnog koncepta što ga ocrta sinodalni tekst. Pritom se koristi Langeovom idejom o višedimenzionalnosti stvarnosti i višeslojnosti religijskog fenomena.³² Crkva i teologija moraju, naime, u sekulariziranom svijetu biti sposobne gledati i misliti višedimenzionalno te polaziti iz situacije svojih različitih naslovnika. Iz perspektive sekulariziranog čovjeka religija i religiozna dimenzija života, što ih sinodalni predložak naziva "tumačenje smisla kroz odnos prema transcenciji", izgledaju kao jedan jedinstveni veliki kompleks "religija i kršćanska vjera". Gledano iz kršćanske perspektive područje opće reli-

gioznosti, naprotiv, predstavlja samo naravnu religiju ili "brežuljke" što se nalaze ispred "gorskog masiva vjere", kako će se simbolično izraziti G. Baudler. Cilj školskog vjeronauka može se, u skladu s već spomenutim opcijama sinodalnog dokumenta, sastojati samo u tome da se mlada čovjeka iz perspektive nizine odnosno empirijske dimenzije života dovede pred gorski masiv vjere, da ga se prijatelji s pogledom na nj i da ga se u svoj slobodi pozove na smion pothvat putovanja prema gorju. Voditi ga, pak, putem vjere ostaje zadaćom kršćanske zajednice i njezine kateheze.³³

Zašto ipak u školskom vjeronauku samo kršćanska vjera i njezina teologija mogu biti kompetentan tumač religioznosti i drugih religija uopće? Zato što se mladu čovjeku

²⁸ Usp. Isto, str. 465.

²⁹ Usp. W. TRUTWIN, *Die Synodenvorlage über den Religionsunterricht...*, str. 374 i J. WOHLMUTH, *Ein neues Konzept...*, str. 463.

³⁰ S obzirom na Tillichovu definiciju religije usp. P. TILLICH, *Systematische Theologie. Bd. I*, Stuttgart 1956; ISTI, *Die verlorene Dimension*, Hamburg 1962; ISTI, *Die Frage nach dem Unbedingten*, u: *Gesammelte Werke. Bd. 5*, Stuttgart 1964. Tillichov pojam religije u religijsko-pedagošku diskusiju prvi je uveo H. Halbfas (usp. ISTI, *Fundamentalkatechetik. Sprache und Erfahrung im Religionsunterricht*, Düsseldorf 1968). Za taj egzistencijalni pojam religije kao polazišta razmišljanja o vjeronauku u javnoj školi pledira većina suvremenih religijskih pedagoga: usp. E. FEIFEL, *Grundlegung der Religionspädagogik im Religionsbegriff*, u: E. FEIFEL - R. LEUENBERGER - G. STACHEL - K. WEGENAST (ur.), *Handbuch der Religionspädagogik. Bd. I*, Gütersloh und Zürich-Einsiedeln-Köln 1973, str. 34-48; G. STACHEL, *Das Was und Wie religiöser Erziehung*, u: G. STACHEL - W. G. ESSER (ur.), *Was ist Religionspädagogik?*, Zürich-Einsiedeln-Köln 1971, str. 64-89; G. LANGE, *Religion und Glaube. Erwägungen zum Gegenstand des Religionsunterrichts*, u "Katechetische Blätter" 99 (1974) 12, str. 733-750; W. G. ESSER, *Bestimmungsversuch eines fundamentalen Religionsbegriffs und Entwurf einer anthropologischen Religionspädagogik*, u: G. STACHEL - W. G. ESSER (ur.), *Was ist...*, str. 32-63.

³¹ Usp. G. BAUDLER, *Religion und Glaube oder das Problem einer mehrperspektivischen Theologie. Vorbemerkungen zu einer Theologie des Religionsunterrichts*, u "Katechetische Blätter" 100 (1975) 1, str. 26-36; ondje str. 27-29.

³² Usp. G. LANGE, *nav. čl.*

³³ Usp. G. BAUDLER, *Religion und Glaube...*, str. 29-33.

može otvoriti religiozna dimenzija života, odnosno zadnja pitanja smisla i života, tek na obzorju i na hermeneutskoj osnovi određene religiozno-povijesne tradicije, u kojoj se on konkretno povijesno nalazi. U našem slučaju tu je riječ o kršćanskoj tradiciji i njenim sadržajima, koji se moraju pretpostaviti kao hermeneutska osnova nastavnog procesa, ukoliko se ne želi da se religiozno pitanje izgubi u subjektivnosti, neobvezatnosti i praznini.³⁴ Otvaranje religiozne dimenzije života ne događa se, međutim, tako da se u vjeronauk pored sadržaja religiozne tradicije stave i sadržaji o životnim problemima. Primjereno i uvjerljivo povezivanje predajom primljenog sadržaja kršćanske vjere s učenikovom životnom situacijom koju treba tumačiti u njenoj religioznoj dimenziji, može se dogoditi samo onda ako se vjerski sadržaj unese kao impuls koji će konkretnu polaznu situaciju otvoriti prema religioznom te omogućiti da religiozna dimenzija postane iskustvenom. Životna stvarnost će se na taj način pojaviti u svojoj dubljoj, religioznoj dimenziji, a vjerom prihvaćena objava istovremeno će doći do izražaja u svojoj apelativnoj i životvornoj snazi.³⁵ Stoga kršćanska tradicija i njezin sadržaj u školskom vjeronauku ne predstavljaju prvotno objekt već *subjekt* i nosivu os procesa religioznog odgoja. To znači da kršćanska tradicija ovdje ima bitno hermeneutsku ulogu i da se ona iscrpljuje u tom služenju. Ona stoji na strani onoga tko pita, a ne onoga za čim se pita. Prvotni cilj školskog vjeronauka, prema tome, nije tumačenje vjerskih sadržaja kao takvih niti njihovo vjerničko prihvaćanje, nego otkrivanje života i svijeta u njihovoj posljednjoj, upravo religioznoj upitnosti. Tradicija za to pruža pitanja, pravce razmišljanja i misaone poticaje, a da sama nije primarni predmet i cilj posredovanja, ali to, naravno, ne isključuje već zahtijeva da se pojedini elementi tradicije istovremeno i usputno i sami tematiziraju i reflektiraju.³⁶

Sinodalni model konvergencije i didaktika korelacije

Zaključak würzburške sinode opisuje vjeronauk kao nastavni proces koji je s jedne

strane otvoren za sva iskustva i životne situacije u kojima se očituje upitnost i otajstvenost čovjekove egzistencije te njegova upućenost prema Transcendentnom te koji je s druge strane otvoren za poruku kršćanske vjere, koja čovjeka još jednom radikalno stavlja u pitanje, ali koja istovremeno želi biti beskonačni odgovor ne na pitanje koje čovjek postavlja, već koje on jest. Sinodalni zahtjev za tom dvostrukom otvorenosti postao je temeljem didaktike korelacije, koja je u desetljeću nakon sinode naišla na širok konsenzus religijskih pedagoga i vjeroučitelja, a koja se teološki može pozivati na P. Tillicha, K. Rahnera i E. Schillebeeckxa.³⁷

Didaktika korelacije jest, naime, pokušaj religijske pedagogije da konkretizira sinodalni model konvergencije motiva. Model korelacije želi uspostaviti i osigurati dijaloški odnos između predane vjere i suvremena čovjeka. Njime se ujedno žele izbjeći moguće krive interpretacije teorije konvergencije, kao što je njeno svodenje na teoriju najmanjeg zajedničkog nazivnika između postulata odgojnih znanosti i teologije.³⁸

U konkretnoj nastavi primjena ovog načela korelacije nailazi na poteškoće onda kada se ono svede na običnu metodu kombinacije tema na pukoj sadržajnoj razi-

³⁴ Usp. G. BAUDLER, *Religionspädagogische Überlegungen zur Entwicklung eines Globalziels für den Religionsunterricht*, u "Katechetische Blätter" 97 (1972) 1, str. 1-16; ondje str. 8-11; ISTL, *Religion und Glaube...*, str. 34-35.

³⁵ Usp. G. BAUDLER, *Wie sollen Lebenssituation und Glaubensinhalt miteinander verbunden werden? Überlegungen zu einem Unterrichtsmodell*, u "Katechetische Blätter" 98 (1973) 6, str. 365-372; ondje str. 371-372.

³⁶ Usp. G. BAUDLER, *Religionspädagogische Überlegungen...*, str. 11.

³⁷ Usp. W. LANGER, *Im Mittelpunkt steht der Mensch. Zu Bedeutung und Wirkung des Synodenbeschlusses "Der Religionsunterricht in der Schule"* (1974), u "Katechetische Blätter" 109 (1984) 5, str. 335-347; ondje str. 342-343.

³⁸ Usp. G. LANGE, *Problemorientierung und/oder Bibelorientierung?*, u "Katechetische Blätter" 102 (1977) 4, str. 383-388; ondje str. 388; L. HERMANUTZ, *Konvergenzmodell und Korrelationsdidaktik*, u: *RU. Der Religionsunterricht in der Schule. Arbeitshilfe zum Synodenbeschlus*, München 1979, str. 126-128; ondje str. 126-127.

ni. Pritom se nerijetko zaboravlja na hermeneutsku upućenost dvaju korelata. Učenika najprije treba istrnuti iz krutih imanentnih misaonih shema i senzibilizirati ga za tajne života, kako bi se kroz otvaranje religiozne dimenzije egzistencije bio u stanju sučeliti s odgovorima i zahtjevima kršćanske vjere te se osposobio za osobnu religioznu odluku.³⁹

No pogledajmo sada izbližega kako se načelo korelacije provodilo na razini vjeronaučnih planova i programa.

“ZIELFELDERPLAN”⁴⁰ ZA KATOLIČKI VJERONAUKE OD 5. DO 10. RAZREDA (1973)⁴¹

“Zielfelderplan” ili Plan područjâ ciljeva nastao je na poticaj kurikularne diskusije u Njemačkoj, a u kontekstu nužde za pedagoškim utemeljenjem vjeronauka.⁴² On je nastojao uvažiti kako dotadašnje rezultate rada na kurikulumu, tako i vjeronaučne ciljeve što ih je u studenom 1972. odredila Njemačka biskupska konferencija, a koji su ušli i u dokument o školskom vjeronauku Zajedničke sinode njemačkih biskupija.⁴³

Prvi pokušaj uspostavljanja korelacije

Već sâm naziv i struktura plana svjedoče o njegovoj nadahnutosti kurikularnom didaktikom. Polaznu točku svakog pedagoško-didaktičkog planiranja nastave prema postavkama kurikularne teorije predstavlja analiza učenikove životne situacije. Budući da škola treba osposobiti učenika da može vladati sadašnjim i budućim životnim situacijama, ciljevi se nastave određuju na temelju rezultata ove analize.⁴⁴ Zato i “Zielfelderplan” polazi od četiriju područja učenikova života, koja su sastavljajući plana smatrali znakovitima u odnosu na vjeronauk. To su: područje *vlastita života*, područje *života s drugima*, područje *religije i religija* te područje *Crkve*. Tu se, kako tvrdi teorijski dio plana, spajaju iskustva koja učenik donosi sa sobom s iskustvima koja mu vjeronauk treba omogućiti. Prva dva područja nazivaju se *iskustvenim situacijama*, kojima kršćanska poruka daje značenje. Druga dva područja nazvana su *značenjskim situacijama*, koje počivaju na iskustvi-

ma, ali su u učeničkom životu prisutne najčešće tek u začecima. Te situacije treba-

³⁹ Usp. W. LANGER, *Im Mittelpunkt steht der Mensch...*, str. 343-345; G. BAUDLER, *Religionspädagogische Überlegungen...*, str. 6.

⁴⁰ “Zielfelderplan” doslovno znači: *Plan područjâ ciljeva* ili *Plan ciljnih područja*. Naglašavanje ciljeva u samom nazivu plana otkriva nam njegovu vezanost uz kurikularne teorije iz opće didaktike. Prvo od četiri temeljna pitanja koja se, prema ovim teorijama, postavljaju kada se želi zacrtati bilo koji odgojni plan ili kurikulum jest upravo pitanje ciljeva koji se žele postići (usp. R. W. TYLER, *Basic Principles of Curriculum and Instruction*, Chicago 1949). Odlučujući utjecaj na “Zielfelderplan” u tom smislu imala je kurikularna teorija Tylerova učenika S. B. Robinsohna, osobito preko njegove suradnice D. Knab. Iako bi prijevod naziva plana na temelju ove informacije mogao biti razumljiviji, mi smo se ipak odlučili uglavnom zadržati izvorni naziv na njemačkom jeziku. Na to su nas potaknula i dva priređivača katehetskog leksikona, koji odrednicu “Zielfelderplan” donose u originalu, ne prevodeći je na talijanski, odnosno na hrvatski jezik. Usp. G. MILLER, *Zielfelderplan*, u: J. GEVAERT (ur.), *Dizionario di catechetica*, Leumann (Torino) 1986, str. 665-666; ISTA, *Zielfelderplan*, u: M. PRANJIĆ (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Zagreb 1991, str. 805-806.

⁴¹ DEUTSCHER KATECHETENVEREIN - BISCHÖFLICHE HAUPTSTELLE FÜR SCHULE UND ERZIEHUNG (izd.), *Zielfelderplan für den katholischen Religionsunterricht der Schuljahre 5-10 (Sekundarstufe I)*. Grundlegung, München 1973. Dalje: *ZFP Sek I*.

⁴² Robinsohnov programatski spis o reformi obrazovanja kao reviziji kurikulumu (usp. S. B. ROBINSOHN, *Bildungsreform als Revision des Curriculum*, Neuwied und Berlin 1967) u Njemačkoj je izazvao živu pedagošku raspravu te prouzrokovao kurikularno preustrojenje školskih predmeta u svim vrstama škola. Tom gibanju se nije mogao oteti ni vjeronauk kao redovan školski predmet. Preokret u sveukupnom školskom sustavu značio je prije svega korjenitu reviziju obrazovnih ciljeva i sadržaja. Crkva i religijska pedagogija su se pritom osjetile izazvanima da nanovo opravdaju mjesto vjeronauka u cjelokupnome školskom kurikulumu. Zbog toga je religijska pedagogija vrlo brzo reagirala na kurikularnu raspravu, a i sama je službeno Crkva potaknula istraživanje i rad na kurikulumu. (Glede recepcije i razvoja kurikulumu u religijskoj pedagogiji usp. M. SPITZ, *Das Curriculum in der Aufklärungszeit und Gegenwart. Ein Beitrag zur religionspädagogischen Diskussion*, Sankt Ottilien 1986, posebno str. 370-433).

⁴³ Usp. *ZFP Sek I*, str. 3-7 i 76; *Beschluß 2.5.1*.

⁴⁴ Usp. D. KNAB, *Konsequenzen der Curriculum-Entwicklung im Hinblick auf Curriculumforschung und Lehrplanentscheidungen in der Bundesrepublik*, u: J. SPECK (ur.), *Probleme der Curriculum-Forschung*, Münster 1969, str. 23-42 i *ZFP Sek I*, str. 5.

ju osposobiti učenike za svjesnija i promišljenija iskustva.⁴⁵ Zadaća je vjeronauka sada dvostruka: on s jedne strane treba učenicima otvoriti religiozno-kršćansku dimenziju temeljnih iskustava iz njihovih svakodnevnih situacija, a s druge im strane treba učiniti prepoznatljivim situativno-egzistencijalno značenje kršćanske poruke.⁴⁶ Potreba za međusobnim prožimanjem ovih dvaju nastojanja, o kojoj govori "Zielfelderplan", srž je načela korelacije, koje se ovdje još ne spominje izriječno, ali na kojemu se plan stvarno zasniva, što će kasnije reći i njegovi autori i ocjenitelji.⁴⁷

Tvorci ovog plana izradili su i poseban didaktički instrument, tzv. *strukturnu mrežu*, koja bi trebala spriječiti da se u nastavi zapostavi bilo koje od navedenih područja te bi imala osigurati da se ta područja međusobno povezuju, osvjetljaju i tumače. To se naročito odnosi na vezu između prvih dvaju područja, koja više odražavaju učenička iskustva i probleme te drugih dvaju područja, koja su više obilježena teološko-crkvenim i religioznim sadržajima. Spomenuta didaktička mreža ima oblik tablice s dva ulaza. U njenom se okomitom ulazu nalaze četiri iskustvena područja, a u vodoravnom tri didaktička stupnja učenja. Na prvome stupnju tzv. *komunikativne informacije* učenik treba uočiti i upoznati religiozno znakovita iskustva u sva četiri područja. Na drugom stupnju tzv. *interpretativnog otvaranja* ta se iskustva ispituju i tumače, kako bi ih učenik učio razumijevati i razlučivati. Na trećem stupnju tzv. *angažiranog zauzimanja stajališta*, učenik bi trebao preispitivati, vrednovati i mijenjati vlastite stavove i načine ponašanja.⁴⁸

Načelo korelacije radi ravnoteže u vjeronauku

Ovako strukturiran Plan područja ciljeva trebao je doskočiti teškoj situaciji u kojoj se tada nalazio školski vjeronauk u Njemačkoj. Kada se u nastavi, naime, ravnalo prema dotadašnjim planovima i udžbenicima, vjeronauk najčešće nije postigao svoj cilj, nego je i unatoč teološkoj odmjerenosti i točnosti polučio protivnan učinak. Ukoliko se, pak, vjeronauk ravnalo prema pitanjima i

interesima učenika, često je iznevjerio teološke kriterije i izgubio svoj specifikum.⁴⁹ Ovim se novim planom željelo izbjeći dvije spomenute opasnosti te postići konsenzus različitih religijskopedagoških pravaca i vjeronaučnih koncepcija, koje su se grupirale oko dvije navedene ekstremne pozicije: usredotočenosti vjeronauka na učenika i njegovu situaciju odnosno njegove usredotočenosti na vjerske sadržaje. Pogonska snaga plana bila je zamisao da se oba aspekta najuže međusobno povežu te stave u dijalog kroz ukrštavanje ciljeva i sadržaja u teološko-antropološkom i antropološko-teološkom reciprocitetu. Antropološke teme moraju odgovarati teološkim ciljevima, a teološke teme antropološkim ciljevima.⁵⁰

Nastojanje oko uspostavljanja korelacije između učeničke situacije i vjerskih sadržaja u ovom se planu, kako vidimo, nameće kao izraz potrebe da se stvori ravnovjesje između dvaju (neprirodno) suprotstavljenih naglasaka u vjeronauku. Načelo korelacije nametnulo se više intuitivno-praktično, negoli što bi intencionalno bilo uzeto kao teorijsko ili teološko polazište plana.

Religijskopedagoška kritika

Ovakav kompromisni i pragmatistički pokušaj uspostavljanja korelacije naišao je na mnoge zamjerke s različitih strana. Religijskopedagoška kritika primjećuje da se u "Zielfelderplanu" ne može prepoznati

⁴⁵ Usp. *ZFP Sek I*, str. 11-13 i 26.

⁴⁶ Usp. *ZFP Sek I*, str. 80.

⁴⁷ Usp. G. MILLER, *Zielfelderplan*, u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon...*, str. 805; R. OTT - G. A. RUMMEL, *Zielfelderplan*, u: J. GLÖTZNER (ur.), *Kritische Stichwörter zum Religionsunterricht*, München 1981, str. 334-341; ondje str. 334.

⁴⁸ Usp. *ZFP Sek I*, str. 14-18; 46; 80.

⁴⁹ Usp. *ZFP Sek I*, str. 11.

⁵⁰ Usp. *ZFP Sek I*, str. 77; G. MILLER, *Der deutsche Zielfelderplan. Didaktische Einführung im Schnellverfahren*, u "Christlich-pädagogische Blätter" 88 (1975) 1, str. 14-23; ondje str. 19-20; ISTA, *Einführung in den Zielfelderplan. Seine Entstehung und seine Struktur*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog mit den Wissenschaften*, München 1976, str. 9-20.

jedan jedinstveni kriterij odnosno ključ njegove organizacije.⁵¹ Autorima se predbacuje da su se, unatoč formalnom preuzimanju kurikularne terminologije i tehnikâ, u stvarnosti ipak vodili deduktivnim postupkom, polazeći od isključivo unutarckrvne perspektive, odnosno od ciljeva što ih je postavio naručitelj plana. - Njemačka biskupska konferencija.⁵² Sržne teme i traktati sustavne teologije preuzeti su kao sadržaji plana, bez odgovarajuće didaktičke analize. Odnos prema iskustvu donosi se tek kao priključak za dogmatski nauk.⁵³ Identitet vjere dolazi samo iz tradicije, a na štetu njene znakovitosti za učenika.⁵⁴

Podjela iskustva na zasebna područja i njihova kategorizacija smatraju se najproblematičnijom točkom plana. Religiozna iskustva nisu nešto što je izolirano od osobnog i društvenog života. Religiozni i crkveni život učenik također ne doživljava kao dva različita područja.⁵⁵ Njihovo razdvajanje nije sretno ni zbog toga što se područje religije/â ne može smatrati ni samo predvorjem kršćanstva, niti se to područje može shvatiti kao puka povijest ili fenomenologija religija.⁵⁶

Plan počiva na prepoznatljivoj dihotomiji, kod koje je teško izbjeći opasnost da se dva para iskustvenih područja upravo međusobno izoliraju, umjesto da se povežu. Oni se nalaze na prerasličitim razinama i premalo su homogeni a da bi bili temeljnim rasterom plana.⁵⁷ Razlikovanje između iskustvenih i značenjskih situacija pokazuje da pojam iskustva nije posve promišljen, jer ukoliko se ne uspije i područja religije i vjere unijeti u učenikov životni prostor na odgovarajući situativno-iskustveni način, onda ta područja djeluju kao neka umjetna nadogradnja.⁵⁸ Hijerarhija iskustvenih područja, gdje Crkva predstavlja normu prema kojoj sve vodi, napravljena je prema staroj shemi odnosa između naravi i milosti. Pedagoško polazište tu ne igra nikakvu ulogu. Didaktička mreža je pokušaj formalne integracije koja želi nadomjestiti sadržajnu.⁵⁹ Korelacija ovog plana stoga je više željena negoli što je ostvarena ili usmjerena prema ostvarivanju.⁶⁰

Dogmatska kritika

Kritika sustavne teologije na "Zielfelderplan" također primjećuje nedostatak unutarne povezanosti između dvaju parova iskustvenih područja. A. Schilson tvrdi, primjerice, da je ovom planu, pored svega nastojanja oko korelacije, bilo teško prikriti jaz između dviju spomenutih cjelina. Kod prvih dvaju područja specifično kršćanska dimenzija još ne dolazi do izražaja. Stoga se tu ne vidi jedan jedinstveni opći cilj, odnosno jedna crvena nit, koja bi se provlačila kroz sve ciljeve i sadržaje četiriju područja te svemu dala kršćansko obilježje. Uzrok tog nedostatka autor vidi upravo u empirij-

⁵¹ Usp. R. OTT, *Zur Revision des Zielfelderplans. Zusammenfassung und Ausblick*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 357-371; ondje str. 360.

⁵² Usp. H. HEINEMANN, *Zielfelderplan für den katholischen Religionsunterricht der Schuljahre 5-10. Blick in die Werkstatt einer Curriculum-Kommission*, u "religion heute. informationen zum religions-unterricht" 6 (1974) 1, str. 1-8; 2, str. 6-10; ondje 2, str. 6-10; S. VIERZIG, *Der Zielfelderplan: Theologische und pädagogische Intentionen*, u "religion heute. informationen zum religions-unterricht" 6 (1974) 1, str. 9-11; ondje str. 9.

⁵³ Usp. H. JASCHKE, *Religion - Glaube - Lebenshilfe. Zur Kritik des Zielfelderplans*, u "Katechetische Blätter" 100 (1975) 6, str. 353-358; ondje str. 356.

⁵⁴ Usp. R. OTT - A. G. RUMMEL, *Zielfelderplan...*, str. 338.

⁵⁵ Usp. A. BIESINGER - G. A. RUMMEL, "Zielfelderplan" - *Pro und Contra*, u "Religionsunterricht an höheren Schulen" 18 (1975) 1, str. 36-39; ondje str. 36-37; G. STACHEL, *Religionsunterricht aus der Retorte? Zum Zielfelderlehrplan für die 10- bis 16jährigen*, u "Herder Korrespondenz" 30 (1976) 3, str. 163-167; ondje str. 165-166.

⁵⁶ Usp. N. SCHIFFERS, *Erfahrung - Didaktik - Curriculum: Religion und Religiosität als Konstruktionselemente eines Zielfelderplans?*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 111-138; ondje str. 123.

⁵⁷ Usp. S. VIERZIG, *Der Zielfelderplan...*, str. 10-11; A. BIESINGER - G. A. RUMMEL, "Zielfelderplan"..., str. 37.

⁵⁸ Usp. H. WALDENFELS, *Religion und Religionen im Zielfelderplan. Religionswissenschaftlich orientierte Anmerkungen*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 86-106; ondje str. 86-88.

⁵⁹ Usp. S. VIERZIG, *Der Zielfelderplan...*, str. 11.

⁶⁰ Usp. R. OTT - G. A. RUMMEL, *Zielfelderplan...*, str. 336-338.

tor predlaže još i uvođenje dvaju međustupnjeva, koji bi uputili nastavnika kako će i empirijski i vjerski jezik prevesti u religiozni i tako omogućiti međusobnu komunikaciju između tih dviju razina.

Teološki model koji bi empirijsku životnu situaciju povezo s izričitom vjerom kroz medij religioznog iskustva, dopušta pluralnost sadržajno različitih naglasaka, može se pretočiti u vjeronaučnu nastavu i opravdati obilježje vjeronauka kao teološkog predmeta. Vjeronauk nikako ne smije ići za tim da učeniku pomoću didaktičkih stupnjeva prenosi gotove sadržaje, kako je to zacrtano u ovome planu, nego mora nastojati da poveže životnu situaciju i tradiciju vjere kao dvije vrijednosti jednakog ranga, te da ih stavi u takav odnos da se one uzajamno osvjetljuju i tumače.⁶⁵

Bez obzira na kritiku Baudlerova prijedloga⁶⁶ za nas ostaje zanimljivo to da u njegovom prilogu već dolazi do izražaja jasno nastojanje oko uspostavljanja unutarnje, a ne tek formalne veze između dvaju korelata, tj. oko *hermeneutskog*, a ne tek atributivnog povezivanja iskustva i vjere. To pitanje predstavlja jedan od temeljnih problema korelativne didaktike. S religijsko-

pedagoškog gledišta postaje jasno da antropološki sadržaji vjeronauka ne mogu biti puki priključak teološkima, već moraju sami biti teološki obrađeni kao nešto što je teologiji imanentno. To, međutim, zahtijeva i sučeljavanje teologije s antropološkim interpretacijama humanističkih znanosti i postojeće kulture te sučeljavanje s polazištima učenika. Raščlamba temeljnih ljudskih iskustava, u koja su integrirane religioznost i vjerska svijest, mora biti pretpostavkom svakog religijskopedagoškog planiranja.⁶⁷

(*nastavak u idućem broju*)

⁶⁵ Usp. G. BAUDLER, *Die didaktische Funktion der Theologie...*, str. 328-339.

⁶⁶ Usp. H. BLESSENOHL, *Stellungnahmen*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 348-350; ISTI, *Das didaktische Strukturgerüst des "Zielfelderplans für den katholischen Religionsunterricht der Schuljahre 5-10"*, u "Katechetische Blätter" 99 (1974) 6, str. 354-362. Pozitivna ocjena: usp. R. BAUMANN, *Curriculumarbeit für den katholischen Religionsunterricht im Anspruch von Theorie und Praxis*, u "Katechetische Blätter" 101 (1976) 5, str. 306-319; ondje str. 318.

⁶⁷ Usp. R. OTT, *Zur Revision des Zielfelderplans...*, str. 358-361, 365.

sko-induktivnom pristupu i primjeni njemu sukladne teološke metode korelacije. Ta metoda uzima ozbiljno konkretnu ljudsku situaciju i čovjekova egzistencijalna pitanja te prikazuje kršćansku poruku kao odgovor na ta pitanja. Time se pitanje i odgovor stavljaju u odnos korespondencije u kojoj nema napetosti, a kršćanska se poruka ujedno sužava samo na ono što može biti odgovor na ljudsko pitanje i što se s tim pitanjem može uskladiti. Kršćanska vjera, međutim, u sebi uvijek skriva i određenu suprotnost naspram ljudskog pitanja te predstavlja njegovu korekciju i neočekivanu novost. Ona sama izaziva nova pitanja i nova iskustva. Schilson stoga zaključuje da u ovom planu znakovitost vjere ide na račun njezina identiteta.⁶¹ Prigovor upravo suprotan onima koji su došli sa strane religijske pedagogije.

Prijedlozi za reviziju plana - izazov teologiji

Rasprava oko *Plana područjâ ciljeva* iznijela je na vidjelo još jednu važnu činjenicu. Shvatilo se, naime, da od jednog nastavnog plana nije moguće očekivati da poveže vjeru i suvremenu stvarnost tako da dođe do njihova međusobnog otvaranja, sve dok ne postoji odgovarajuća teologija na koju se pritom može oslanjati.⁶² Sastavljači ovog plana oslanjali su se, prema G. Baudleru, na teologiju koja argumentira dogmatski i koja ne uzima ozbiljno učenikovu polaznu situaciju. Vjeronauku koji polazi od nastavnih ciljeva i koji je orijentiran prema iskustvu potrebna je, naprotiv, dinamički shvaćena teologija. Takva antropološki orijentirana teologija, kakva još ne postoji ili je tek u začetima, analizira istovremeno i jednako intenzivno spasenjsku znakovitost vjerskog sadržaja koji tumači te čovjekovu otvorenost za spasenje, odnosno potrebne uvjete da bi taj sadržaj bio shvaćen.⁶³

No "Zielfelderplan" je moguće poboljšati i unatoč tome što ova teologija još ne postoji i to s pomoću nove didaktičke mreže, koja će omogućiti korelaciju između učenikove životne situacije i predaje vjere. Baudler predlaže da se u tu svrhu tri stupnja učenja u vodoravnom ulazu strukturne mreže "Zielfelderplana" zamijene trima el-

ementima koji odražavaju strukturu teologije kao procesa. Da bi se, naime, povezale suvremena situacija i baštinjena vjera tako da oba korelata dođu do izražaja u svojoj vlastitoj vrijednosti, potreban je treći element, "tertium comparationis", ili medij u kojemu se oni mogu susresti i stupiti u korelaciju. Taj medij Baudler vidi u području religioznog iskustva. Stoga u horizontalni ulaz didaktičke tablice treba staviti tri sljedeća elementa: empirijsku egzistencijalnu situaciju, religiozno iskustvo i poruku vjere.⁶⁴ Au-

⁶¹ Usp. A. SCHILSON, *Systematische Theologie im Gespräch mit der Religionspädagogik. Theologische "Rückmeldungen" zum Zielfelderplan*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 147-161; ondje str. 150-153. Schilson, kako vidimo, upozorava na opasnosti i granice metode korelacije, pri čemu očigledno ima na pameti kritiku Tillicha. No treba odmah reći da metoda korelacije i kod samog Tillicha ne uključuje jedino put od situacije do vjere, nego i onaj obrnuti, gdje Božja objava otvara pitanja te stavlja samu čovjekovu egzistenciju u pitanje. Za Tillicha upravo toj relaciji pripada prvenstvo, što je sukladno i njegovu poimanju religije kao "nečega što se čovjeka bezuvjetno tiče" (*unbedingtes Anliegen*). Usp. P. TILLICH, *Systematische Theologie. Bd. I*, Stuttgart ³1956; *Bd. II*, Stuttgart ³1958; *Bd. III*, Stuttgart 1966 te djela autora koji su se opširnije pozabavili Tillichovom metodom korelacije: J. P. CLAYTON, *The Concept of Correlation. Paul Tillich and the Possibility of a Mediating Theology*, Berlin 1980; V. DI CHIO, *Didaktik des Glaubens. Die Korrelationsmethode in der religiösen Erwachsenenbildung der Gegenwart*, Zürich-Einsiedeln-Köln 1975, str. 32-33; W. SCHÄFFER, *Erneuerter Glaube - verwirklichtes Menschsein. Die Korrelation von Glauben und Erfahrung in der Lebenspraxis christlicher Erneuerung*, Zürich-Einsiedeln-Köln 1983, str. 335.

⁶² Usp. K. WEGENAST, *Theologie und Zielfelderplan. Gesichtspunkte zu weiterführenden Überlegungen*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 293-317; ondje str. 293-294 i 310.

⁶³ Usp. G. BAUDLER, *Die didaktische Funktion der Theologie als Bezugswissenschaft des Religionsunterrichts. Vorschläge zu einer Revision des Strukturgitters zum Zielfelderplan*, u: R. OTT - G. MILLER (ur.), *Zielfelderplan. Dialog...*, str. 324-347; ondje str. 327-329.

⁶⁴ Ova tri elementa odgovaraju trima dimenzijama pomoću kojih interpretiramo sveukupnu stvarnost (empirijska, religiozna i vjerska dimenzija), kako ih je razradio G. LANGE u svom članku *Religion und Glaube. Erwägungen zum Gegenstand des Religionsunterrichts*, (u "Katechetische Blätter" 99 (1974) 12, str. 733-750) na koji se oslanja G. Baudler.